

Kulturní vývoj asijského a afrického kontinentu

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

Lukáš Pecha (ed.)

Katedra blízkovýchodních studií
Filozofická fakulta
Západočeská univerzita v Plzni
<https://doi.org/10.24132/ZCU.2018.07446>

2018

**Kulturní vývoj
asijského a afrického
kontinentu**

Kulturní vývoj asijského a afrického kontinentu

Editor:

Lukáš Pecha

Tato publikace byla vydána díky finanční podpoře v rámci projektu Studentská vědecká konference, č. SVK1-2017-014.

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí Západočeské univerzity v Plzni.

Odborní recenzenti:

prof. PhDr. Ladislav Bareš, CSc.

doc. PhDr. Václav Marek, CSc.

Typografická úprava:

Jakub Pokorný

Grafický návrh obálky:

Iveta Hostašová

Vydala:

Západočeská univerzita v Plzni

P.O.Box 314, Univerzitní 8, 306 14 Plzeň

První vydání, 264 stran

Pořadové číslo: 2276, ediční číslo: 55-067-17

Plzeň 2018

<https://doi.org/10.24132/ZCU.2018.07446>

ISBN 978-80-261-0744-6

© Autoři

Západočeská univerzita v Plzni

Předmluva

Příspěvky vydané v předkládané publikaci jsou zaměřeny na zkoumání rozličných aspektů vývoje kulturních tradic v oblasti, která zahrnuje rozsáhlá území na asijském kontinentu a v přilehlých regionech severovýchodní Afriky. Největší pozornost je věnována náboženským tradicím, které se projevují v nejrůznějších oblastech života; od lidových obyčejů spojených s uzavíráním sňatku, přes odraz náboženských představ v jazyce až po uctívání božstev a duchů. Stranou však nezůstaly ani otázky související s materiální základnou, z níž vyrůstají kořeny duchovních hodnot. Cílem publikace je demonstrovat širokou škálu a rozmanitost projevů náboženského cítění, které představují neodmyslitelnou součást kulturního vývoje starých civilizací na asijském a africkém kontinentu.

Jednotlivé příspěvky, které shrnují výsledky dílčích výzkumů badatelů z mnoha pracovišť v České a Slovenské republice, byly prezentovány na XVII. ročníku kolokvia *Orientalia Antiqua Nova*, které uspořádala Katedra blízkovýchodních studií Filosofické fakulty Západočeské university v Plzni v dubnu 2017. Věříme, že předkládaná publikace bude užitečným zdrojem informací i inspirace pro širokou zainteresovanou veřejnost a podnítí další spolupráci při výzkumu starých asijských a afrických civilizací.

Lukáš Pecha
editor

Obsah

Předmluva	3
1. KAPITOLA. MATERIÁLNÍ ZÁKLADNA	6
<i>Sergio Alivernini</i> The Management and Uses of Water Resources in Mesopotamia at the End of the Third Millennium	7
<i>Pavel Král</i> Relikty opevněných sídlišť v okolí Mosulu	23
<i>Jakub Maršálek</i> Počátky zemědělského osídlení Tibetu	46
<i>Martina Bucková</i> Migračné prúdy v Oceánii. Realita a fikcia o pôvode obyvateľov Polynézie	69
2. KAPITOLA. PODOBY NÁBOŽENSKÉHO CÍTĚNÍ	80
<i>Marie Ondříčková</i> Rytmičné nástroje typu „idiofony“ z Blízkeho východu – Levanty, Mezopotámie, Egypta, Anatólie a Íránu	81
<i>Kateřina Šašková</i> Svátek <i>akītu</i> v novoasyrském období	102
<i>David Rafael Moulis</i> Rušení svatyní v Judském království: archeologické doklady z 10.–8. století př. Kr.	122

<i>Pavel Čech</i>	
Ugaritica Antiqua Nova 7: Písařské tendence ve starověké Syropalestině	136
<i>Alexandra Pastoreková</i>	
Kto je ten Riman? Rímsky cisár a jeho kult v Egypte	146
<i>Tomáš Retka</i>	
Fenomén šugnánské svatby	161
<i>Štěpán Kuchlel</i>	
Duchové Kambodži – živá tradice	170
<i>Lucie Vinšová</i>	
Sakrální a královská khmerština	178
<i>Admira Delić</i>	
Hidden legacy: Fāṭima bint ʿAbbās al-Baghdādiyyah and female scholars of Islam	186
<i>Martin Klapetek</i>	
Muslimské minority v Evropě jako reprezentanti jinakosti	204
<i>Lukáš Větrovec</i>	
Salaf, salafíja, salafismus: vnitřní a vnější perspektivy	221
Summary	263

Muslimské minority v Evropě jako reprezentanti jinakosti

Úvod

Vědomí existence odlišnosti je důležité pro přirozený vývoj jednotlivce. Nejedná se však pouze o individuální rozvoj, neboť podobně je to zásadní také pro menší skupinu, do které patří. Tou základní jednotkou je rodina, která se postupně rozšiřuje s ohledem na posilování vzájemných vazeb. Jedná se o primární úroveň, ale tento princip funguje i v širším kontextu. Odlišnost je důležitá také pro ustanovení a posílení větších celků na národnostním základě. Nehledají se pouze shody, ale také se stanovují prvky, kterými se etnikum odlišuje uvnitř multinárodnostního státu. Jedná se o přirozenou věc, která obecně souvisí s hodnotícím srovnáváním. V takovém případě je v zájmu posílení vlastních pozic a hodnot definován odstup od nositele jinakosti. Jinými slovy k definování „my“ je potřeba vytýčit kategorii „oni“. Pokud se zůstane na této úrovni vymezování se vůči okolí, přináší to pro jednotlivce, rodinu, národnost nebo i celý národ pozitivní přínos.

V minulých staletích probíhal podobný proces i na úrovni Evropy, která se vymezovala mimo jiné vůči Orientu. Ten se stal nejen protivníkem a partnerem, ale také projekčním plátnem vlastních přání a fantazií. Postkoloniální studia otevřela témata týkající se vztahu Evropy k reprezentaci jinakosti. Nejde pouze o vymezování se vůči různě definovanému světu islámu obecně. Podobně svou pozornost nelze zaměřit výhradně na komplikované vztahy v rámci Blízkého východu.

Reprezentant jinakosti mnohdy dostával nejprve obecné rysy a ztrácely se individuální projevy. Tento proces byl pouze zpomalen rozvojem informací, které Evropa získávala v poslední čtvrtině 19. století díky svým vojenským, obchodním a kulturním kontaktům. Vedle tohoto zpřesňování obrazu o konkrétních nositelích jinakosti byl stále funkční obraz obecného jiného. Aktuální situace obecně na globální úrovni, konkrétně v Evropě a na Blízkém východě ukazuje, že mnoho z těchto historických představ se rychle oživuje. Příkladem nám mohou být odborné diskuze týkající se komparace současné islamofobie a historických souvislostí evropského antisemitismu.⁴⁵⁴ Ztrácí se vysvětlující kontext a individuální rysy skutečných muslimů definovaných jako nositelé jinakosti. Oproti tomu se posiluje obecná rovina, kam lze zařadit představy o imaginárním muslimovi. Následující text se snaží upozornit na potřebu zpřesnění pojmů Evropa a islám. Pojmy jsou v poslední době v mnoha debatách opět používány vágním způsobem. Přes jejich neurčité vymezení jsou různými mluvčími stavěny na jednu rovinu a do opozice. Důležitým tématem je vystižení výše zmiňovaného napětí mezi obecnou představou a konkrétní skutečností. Tím prvním je obraz obecného/imaginárního muslima a tím druhým je reálný muslim, který patří ke konkrétní kulturní interpretaci islámu. Imaginární a skutečný muslim jsou v mnoha textech, debatách a polemikách volně zaměňováni. Zde se pro religionistiku otevírá zajímavé téma. Pro jeho výzkum jsou vhodným nástrojem replikace nebo proměna tradičních vztahů mezi muslimskými minoritami a majoritami v novém prostředí západoevropských zemí. Důležitým motivem je zde fixace (nebo redefinice) a předávání vlastní identity vycházející z konkrétní kulturní interpretace islámu. K tomuto procesu byla vybrána témata institucionalizace náboženských organizací, budování mešit a návrhu náhrobků.

Komplexnost pojmů Evropa a islám

Při analýze určitého problému je potřeba správná míra zobecnění pojmů, se kterými se pracuje. V takovém případě se nejedná o pouhý popis stávající situace a nakonec je možné dosáhnout obecnějších

---

⁴⁵⁴ Černý 2016, 60–72.

závěrů. Také při religionistickém výzkumu islámu v Evropě je nutné mít na paměti, že současná situace je výsledkem historických souvislostí. Nejedná se pouze o statický obraz reprodukováný především médií. Jde o neustále probíhající proces, do kterého vstupuje mnoho společenských aktérů. V tomto momentu se projevuje problém se správným zobecněním pojmů. Často se při popisu aktuálního dění lze setkat s tím, že se ve zkratce používají obecné termíny jako Evropa a islám. Autor i čtenář často chybně předpokládají homogenitu těchto pojmů.⁴⁵⁵ Na tomto předpokladu pak má stát i jejich srozumitelnost. Nejedná se pouze o základní protiklady a mezi nimi probíhající vztahy. Podobné definování dvou protilehlých entit může fungovat na imaginární rovině hodnotícího srovnávání. Skutečnost je daleko komplikovanější a pro vystižení podstaty vzájemných vztahů je potřeba spíše použít výraz sítí.

Pojem Evropa se nerozpadá pouze na většinové společnosti jednotlivých evropských států. Při popisu a analýze konkrétních společenských kontaktů je potřeba pracovat s pozicí státní správy, samosprávy, občanských iniciativ, náboženských institucí a politických uskupení. Ti všichni jsou aktéry, kteří spolu mohou spolupracovat, ale také mohou vystupovat na základě vlastních zájmů sami za sebe. Pojem Evropa se nerozpadá pouze na partikulární zájmy jednotlivých států. Některé z nich mají společnou historii ekonomické integrace probíhající ve druhé polovině 20. století. Stejně tak historická zkušenost s ekonomickou migrací je pro země západní Evropy v mnohém společná, i když probíhala na základě rozdílných východisek. Velká Británie i Francie využívaly historické kontakty na své bývalé kolonie. Německo nebo Rakousko otevřely pracovní kanceláře. Ty nabíraly manuálně zručné pracovníky bez vyšší kvalifikace nejprve ze Španělska, Portugalska a bývalé Jugoslávie. Teprve později se zaměřily také na země s většinovým muslimským obyvatelstvem. Především se jednalo o Turecko, Tunisko a Maroko.⁴⁵⁶

Pokud jsme si takto rozložili obecný pojem Evropa, je potřeba věnovat pozornost druhému pólu. Imaginární islám je v poslední době znovu

---

⁴⁵⁵ Göle 2016, 20.

⁴⁵⁶ Klapetek 2011, 37.

mediální zkratkou pro odlišného. Posiluje se především motiv nebezpečí a nevyzpytatelnosti. Jedná se o prvek související s hodnotícím srovnáváním, kdy zároveň k posilování pozitivního obrazu o vlastní kultuře se zesiluje negativní hodnocení odlišného.⁴⁵⁷ Při popisu současné reality a při naznačení budoucího společenského vývoje nelze pracovat pouze s obecným obrazem. Je potřeba si tuto skutečnost uvědomit a obrátit svou pozornost od imaginárního ke skutečnému. V takovém případě sestoupíme od pouhých reprezentací jinakosti a můžeme sledovat každodenní praxi muslimů žijících především v západoevropských metropolích.⁴⁵⁸

Z pozice vnějšího pozorovatele jsme pak na nové úrovni konfrontování s výraznou diferenciací islámu. Při tradičním rozdělení jednotlivých proudů na sunnitský a šíitský islám a okrajové skupiny se i v evropském kontextu opakuje klíčová otázka, kdo je vlastně muslim.⁴⁵⁹ Tato otázka je důležitá pro muslimy samotné a vypovídá mnoho o jejich komplikovaných vztazích. Z původních zemí si do Evropy přináší celou řadu tradičních vzájemných antagonismů týkající se specifík jednotlivých kulturních interpretací islámu. Opakují se tak osvědčené vzory oboustranného chování, které se ale mohou v novém prostředí měnit. Vedle vnitřní diferenciaci islámu jsou to i vztahy směrem ven k jiným náboženským systémům a lidem bez náboženské příslušnosti.

Otázka po obecné charakteristice muslima je pak důležitá také pro jednotlivé segmenty většinových společností Evropy. Projevuje se to v mnoha oblastech každodenního života. Příkladem je zřizování hřbitovních polí určených obecně pro muslimy na komunálních hřbitovech v Německu a Rakousku.⁴⁶⁰ Zřízení obecného hřbitovního pole bez ohledu na diferenciaci islámu může být pro místní samosprávu jednodušším řešením na první pohled komplikované otázky. Lze vycházet z všeobecných zákonných úprav a jejich konkrétních realizací v místních hřbitovních řádech.⁴⁶¹ Další možnost nabízí současná

---

⁴⁵⁷ Waardenburg 1986, 109–111.

⁴⁵⁸ Rohe 2016, 243–318.

⁴⁵⁹ Kolb a Mattausch-Yıldız 2014, 8–11.

⁴⁶⁰ Klapetek 2016, 2–10.

⁴⁶¹ Lemmen 2012, 89–93.

švýcarská diskuze o přehodnocení historické unifikace správy komunálních hřbitovů. Zde je pouze obecné pole pro muslimy chápáno jako očekávání dalšího prohloubení bezproblémové integrace vyznavačů islámu.⁴⁶² V tomto případě lze hovořit až o asimilačních tlacích na muslimy jakožto nositele jinakosti. Přes veškeré komplikace se zřizováním hřbitovných polí na komunálních hřbitovech zůstává u první a druhé generace muslimů potřeba být pohřben mezi svými. Nejen v případě těchto existenciálních otázek zůstávají vzájemné rozdíly a vztahy důležité i v novém kontextu.

Orient již není vzdálený

Dichotomie hodnotícího srovnávání působí nekomplikovaně, pokud nositel jinakosti setrvává v bezpečné vzdálenosti Orientu. I přes zvyšující se povědomí o realitách zemí ležících mimo Evropu je tento proces funkční. Druhou polovinu 20. století lze mimo jiné charakterizovat jako postkoloniální období, které postupně a v různé míře proměnilo dosavadní vztahy.

S ekonomickou migrací se projevuje zájem evropských zemí na tom, kdo přijde a dočasně nebo trvale se usadí na jejich území. Není to ale intelektuální nebo ekonomická elita mimoevropských zemí. Ta se s ohledem na mnoho proměnných definuje z vnitrostátního vývoje. Během hospodářské konjunktury potřebovaly evropské státy manuálně zručné muže s nízkou kvalifikací. Pokud byli v Evropě na krátkodobé pobyty s minimálním kontaktem s okolím, jevílo se to bez problémů. Kontakt s většinovou společností se soustředil především v pracovním prostředí. K průniku do veřejného prostoru docházelo v ojedinělých případech. První generace muslimů přicházejících do Evropy za prací byla pro místní společnost neviditelná. S ohledem na globální ekonomickou krizi nastartovanou rokem 1973 se situace mění. Z humanitárních důvodů za muži přijíždějí jejich rodiny natrvalo.⁴⁶³ Od této chvíle se mění vztah mezi většinovou společností a nově příchozími. Dlouhou dobu bude trvat akceptace přítomnosti muslimů v západních společnostech.

⁴⁶² Sörries 2015, 158–159.

⁴⁶³ Rosenow-Williams 2012, 14–15.

Na ni teprve navazuje základní pochopení vnitřní diferenciaci nově příchozích. Tomuto napomáhá institucionalizace muslimů, která trvá několik desetiletí. Byly zakládány spolky nabízející náboženské, sociální, vzdělávací a volnočasové aktivity. Nabídka byla směřována především na členy spolku a jejich rodiny. Přestože organizovaní muslimové v západní Evropě tvoří pouze menšinu, jejich aktivity mají významný vliv na budování obrazu místního islámu.⁴⁶⁴

Procentuální zastoupení některých proudů islámu mezi nově se vytvářející muslimskou populací v západní Evropě odpovídá původnímu prostředí. V takovém případě se jednodušším způsobem přenášejí tradiční vzory vzájemných vztahů mezi náboženskými majoritami a minoritami. Příkladem nám může být silný podíl tureckého sunnitského proudu v Německu i Rakousku. Procentuální podíl některých skupin je však daleko silnější než v původní vlasti. V tomto případě pak evropské prostředí zajišťující náboženskou svobodu narušuje tradiční vztahy mezi náboženskými majoritami a minoritami. Příkladem organizovaného rozvoje v novém prostředí nám mohou být turečtí alewité.⁴⁶⁵ V Turecku jsou náboženskou minoritou oproti sunnitskému islámu. Jejich podíl v Německu a Rakousku je daleko vyšší právě díky souvislostem s výběrem manuálně zručných nekvalifikovaných pracovníků v určitých geografických oblastech, kde žili.⁴⁶⁶

Jedná se i o skupiny, které v původní zemi jsou minoritou s výraznou měrou napětí vůči svému okolí. Příkladem nám může být hnutí ahmadíja se silnými pákistánskými kořeny.⁴⁶⁷ Díky vynucenému přesunu centra hnutí do Londýna a důrazu na misijní činnost se hnutí stalo aktivním hráčem v konkurenčním prostředí muslimských proudů v Evropě. Hnutí se podařilo většinou úspěšně překonat počáteční antagonismus nemuslimského okolí vůči jejich snaze o vybudování nových mešit.⁴⁶⁸ Otevřenost vůči svému okolí a zároveň ponechání kulturních specifik je příkladem komplikovaného procesu integrace v Německu, Rakousku

⁴⁶⁴ Kolb a Mattausch-Yıldız 2014, 43.

⁴⁶⁵ Öktem 2015, 47–49; Rohe 2015, 282–283.

⁴⁶⁶ Renz a Leimgruber 2005, 14–23.

⁴⁶⁷ Heine, Lohlker a Potz 2012, 94.

⁴⁶⁸ Eimen 2015, 109–136; Beyeler 2010, 85–87.

i Švýcarsku. Obecně je tato otázka zpracována pro problematiku institucionalizace a rozvoje nových náboženských hnutí.⁴⁶⁹ Strategie přežití není spojena výhradně s prostředím nových náboženských hnutí, ale odpovídá také vzájemným vztahům v nábožensky konkurenčním prostředí muslimské diaspory v západní Evropě.

Specifickou záležitostí je minoritní postavení ší'itů nejen v Německu, ale i v dalších zemích.⁴⁷⁰ Dějiny formace ší'itských komunit v západní Evropě před druhou světovou válkou mají na obecné rovině mnoho společného s jejich sunnitskými protějšky. V posledních desetiletích se však prohlubují stávající a objevují se nové rozdíly. Jednou z důležitých charakteristik je vyšší sociální status rodin několika generací úspěšných obchodníků žijících například v Hamburku. Tento motiv byl později ještě posílen. Moderní dějiny Íránu s sebou nesly vlnu odchodu do exilu oponentů nových politických změn. Mnohdy se jednalo o příslušníky střední a vyšší třídy, kteří měli k ryze náboženským otázkám ambivalentní přístup. Sociální status se projevuje také ve vyšším podílu osob s dokončeným vyšším vzděláním ve srovnání s tureckou a arabskou populací.⁴⁷¹ Vedle těchto společenských skupin se postupně formovaly komunity s primárně náboženskými aktivitami, které si ponechaly vazbu na stávající íránský režim.⁴⁷²

Jednotlivé kulturní interpretace islámu byly nyní v evropském veřejném prostředí viditelnější. Proces institucionalizace vedl k jejich adaptaci na novou situaci. Byla budována místa modlitby, knihkupectví s náboženskou literaturou nebo specializované restaurace nabízející halál stravu. Objevují se kauzy okolo forem zahalování žen ve veřejných budovách nebo smíšené školní výuky tělocviku.⁴⁷³ Osobní kontakt s muslimy ve veřejném prostoru tedy vedl zároveň k opuštění některých obecných předpokladů, ale také k případům konfliktů vycházejících z běžných životních situací. V tomto období tedy můžeme u většinové populace sledovat přetrvávající napětí mezi obrazem

⁴⁶⁹ Stark 1987, 11–27.

⁴⁷⁰ Rohe 2015, 286; Öktem 2015, 81–82; Schneuwly Purdie a Tunger-Zanetti 2015, 575.

⁴⁷¹ Haag, Müssig a Stichs, 2009, 211.

⁴⁷² Klapetek 2011, 84–88; Rohe 2016, 143.

⁴⁷³ Heine, Lohlker a Potz 2012, 109–110, 163–168.

obecného a konkrétního muslima. Na jednu stranu oba muslimové zůstávají i nadále v různé míře nositeli jinakosti. Na druhou stranu se ukazuje problematický požadavek na asimilaci muslimů do evropských společností. Asimilovaný muslim si přes veškerou snahu pro okolí ponechává svoji jinakost. Podobný jazyk nebo způsob života vyvolávají dojem mimikry, které mohou některé příslušníky většinové společnosti znejistovat.⁴⁷⁴

Poměry mezi jednotlivými segmenty muslimské populace v zemích západní Evropy byly nastaveny ve druhé polovině 20. století. Nejedná se však o statickou situaci, neboť v současné době jsme opět svědky významné změny. Ta je spojena s tzv. imigrační krizí z roku 2015, kdy například v Německu poslední výzkumy ukazují na proměnu národnostní struktury. S ohledem na země původu nově příchozích se v rámci muslimského spektra posiluje arabský prvek. Děje se tak na úkor tradičně silné muslimské populace s tureckými kulturními kořeny. Muslimové nově tvoří 5,4–5,7 % z 82,2 miliónů obyvatel Německa. Podíl nově příchozích mezi muslimy žijícími v Německu je 27,3 %. Díky tomu se také snížil podíl muslimů s tureckými kořeny, kdy v roce 2008 tvořili 68 % a v současnosti je to 51 %. Druhou nejsilnější skupinou jsou vyznavači islámu z Blízkého východu, kteří tvoří 17 procent muslimů žijících v Německu.⁴⁷⁵ Střednědobé a dlouhodobé dopady migrační krize prokáží dosavadní úspěšnost institucionalizace islámu v západní Evropě. V minulosti se vytvořila síť mešit, kulturních center a dalších organizací. Tyto instituce nyní spolupracují na integraci nově příchozích. Jedním z problémů je zaměření práce instituce pouze na jednu národnost a jednu kulturní interpretaci islámu.⁴⁷⁶ Dosavadní instituce s arabským profilem nemohou zvládnout takto vysoký počet nově příchozích ze Sýrie, Iráku a dalších zemí. Migrační krize je příležitostí pro další krok k nadnárodnostní spolupráci muslimských institucí v západní Evropě.

---

⁴⁷⁴ Bhabha 2004, 127.

⁴⁷⁵ Stichs 2016, 5.

⁴⁷⁶ Rohe 2015, 277.

Posilování identity díky organizaci, budování mešit a návrhy hrobů

Během několika desetiletí docházelo k rozvoji komunit na národnostním, náboženském a kulturním základě. V Evropě procházejí proměnou některé prvky kulturní interpretace islámu, které si migranti přinesli ze své původní vlasti. Miliony lidí hledaly svou vlastní odpověď na otázku, jak žít jako muslim v nemuslimském prostředí. Změna se projevuje v rámci mezigeneračních vztahů na rodinné i institucionální úrovni. V následujících odstavcích se zaměříme na několik motivů, které měly napomoci k potvrzení vlastní identity.

Již jsme naznačili význam zřizování organizací na různé úrovni. Základní úroveň tvoří samostatné spolky spravující mešitu. Vedle toho se nacházejí organizace působící na úrovni zemských správních jednotek. Nejvyšší úroveň představují celostátní zastřešující organizace, které mohou mít úzké vazby na vlády v zemích původu svých členů.⁴⁷⁷ Svými náboženskými, sociálními, vzdělávacími a volnočasovými aktivitami spolky podporují mezigenerační transfer konkrétní kulturní interpretace islámu. Jedná se o důležitý prvek pro uchování a posílení identity členů spolku, jejich rodin a širšího okruhu sympatizantů. V tomto bodě dochází často k názorovým konfliktům s představiteli salafismu v západní Evropě.⁴⁷⁸ Salafisté se snaží prosazovat vlastní normativní interpretaci islámu, kterou považují za zbavenou partikulárních kulturních specifik. V poslední době je salafismu v Evropě věnována zvýšená mediální pozornost s ohledem na jeho kontroverzní aktivity, které probíhají také ve veřejném prostoru. Přesto je potřeba na něj nahlížet jako na okrajovou záležitost konkurenčního prostředí muslimských organizací.

Vliv organizací na posílení vlastní identity se projevuje ve třech základních rovinách. První rovinou je dlouhodobá podpora vlastních členů a jejich rodinných příslušníků. Vedle podpory je to ale i druhá rovina, kterou je systematická kontrola chování členů organizace a jejich nejbližších. Tyto dvě roviny společně fungují jako náhražka

---

⁴⁷⁷ Klapetek 2011, 51–58, 148–149.

⁴⁷⁸ Rohe 2016, 161–173.

vztahů s široce definovanou rodinou a muslimy ovlivňovaným veřejným prostorem. Příkladem takto definované podpory a kontroly je třeba tlak na správné chování a tradiční oblékání dívek. Třetí rovina posilující identitu organizace je role komunikačního partnera směrem ven k státní správě, samosprávě a občanské společnosti. Pro celou řadu aktérů jsou muslimské organizace vyhledávaným a srozumitelným partnerem při řešení problémů na místní i zemské úrovni. Díky tomu je uměle zvyšován význam organizovaného islámu. Předpokládá se totiž vysoká míra vlivu na část populace muslimů, kteří z různých důvodů udržují odstup od především náboženských institucí.

Další oblastí posílení identity je výstavba mešit, modliteben a kulturních center. Je to věc týkající se tradičních i moderních prvků použitých v jejich architektuře. Především se jedná o zájem zařadit do projektu kupoli, minaret a případně nějakým způsobem zdůraznit mihrábový výklenek. To jsou prvky, které vstupují do veřejného prostoru. Jasně poukazují na základní náboženskou charakteristiku stavby. Stavba je díky těmto architektonickým prvkům automaticky spojována s islámem. Proto jsou součástí komunikace společenství směrem ven k jednotlivým segmentům většinové společnosti. Nejedná se pouze o vzkaz směřovaný k nemuslimům. Použití konkrétní kulturní formy architektonických prvků je důležitým vzkazem i směrem ke konkurenčním proudům islámu v Evropě. Důležitou součástí religionistického výzkumu institucionalizace islámu v Evropě je analýza konfliktů okolo výstavby nových mešit. Dlouhodobý výzkum ukazuje, že konflikty se samosprávou, politickými a občanskými iniciativami se týkají i staveb bez viditelných architektonických prvků.⁴⁷⁹ Projekt výstavby moderní mešity bez minaretu je pak oponenty napadán jako zástupný symbol přítomnosti muslimů. Pro posílení identity je důležitý také interiér stavby. Jedná se o výzdobu vycházející z kulturní interpretace islámu, ke kterému se komunita hlásí. Výzdobu lze chápat jako prostředek komunikace dovnitř komunity. Interiér mešity se stává prostředím pro potvrzení kulturních hodnot a jejich předání nastupující generaci.

---

⁴⁷⁹ Furlinger 2015, 59–60.

Mešita jako celek odpovídá nejen místním potřebám komunity, ale také mnohdy přetrvávajícím kontaktům s původní vlastí. Transnacionální linky jsou důležitým prvkem pro udržení identity.⁴⁸⁰ Na příkladu vztahů Turecka k evropskému prostředí si ukážeme, že se současná situace se v této věci mění. Turecký stát aktivně podporuje aktivity mešit sdružených v německé organizaci Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V. (DITIB) a v jejím rakouském ekvivalentu Türkisch-Islamische Union für kulturelle und soziale Zusammenarbeit in Österreich (ATIB). Zároveň po dlouhou dobu s nevolí sledoval aktivity konkurenční Islamische Gemeinschaft Millî Görüş e.V. (IGMG). S nástupem a posílením pozic Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) v čele s bývalým premiérem a současným prezidentem Recepem Tayyipem Erdoğanem se vztahy turecké vlády vůči organizovaným Turkům žijícím v zahraničí v některých oblastech politického života mění. I s těmito občany žijícími mimo Turecko se nově počítalo při tureckých prezidentských volbách. Nové vnitropolitické konflikty v současném Turecku se opět přelévají do populace žijící za hranicemi. Nejvýrazněji to dokládají konfrontace mezi členy a stoupenci DITIBu a sympatizanty konkrétních organizací spojovaných s Fethullahem Gülenem⁴⁸¹ v období po pokusu o vojenský převrat v roce 2016.

Uchování transnacionálních spojení s jasným politickým podtextem však vyvolává rozporuplné reakce ze strany německého a rakouského státu. Jedná se o specifický rys dlouhotrvající diskuze o úspěších a neúspěších široce pojaté kulturní integrace muslimů. Otevřená podpora ze strany Turků žijících v Německu i Rakousku formou demonstrací ve veřejném prostoru vyvolává v médiích a na politické scéně otázky po loajalitě těchto osob vůči demokratickému zřízení evropských států. Rakousko již dříve chápalo úzké napojení konkrétní organizace na cizí stát jako problém. Dlouhotrvající diskuze se v posledních letech projevil v konkrétní právní úpravě. S ohledem na přijatý tzv. Islámský zákon z roku 2015 bude nově povinné výstavbu mešit a běžný náboženský

---

⁴⁸⁰ Rohe 2015, 277–278; Öktem 2015, 44–45; Schneuwly Purdie a Tunger-Zanetti 2015, 567–568.

⁴⁸¹ Rohe 2016, 147–149.

provoz organizací financovat pouze z místních zdrojů.⁴⁸² Cílem tohoto usnesení má být posílení vazby muslimských organizací na místní prostředí. Sem patří mimo jiné důraz na používání němčiny a již zmíněné místní teologické vzdělání duchovních.

Poslední oblastí týkající se uchování identity věřících z různých kulturních interpretací islámu jsou návrhy hrobů na komunálních hřbitovech. Výzkum německých, rakouských a švýcarských příkladů v poslední době ukazuje význam této problematiky pro uchování identity části evropských muslimů. Pohřeb přímo v Evropě je představitelem muslimů i odborníky interpretován jako přínos pro integraci. Náhrobek se může stát díky prvkům jeho výzdoby místem připomínky zemřelého (texty, symboly, zobrazení). Zdůrazňuje se národní, národnostní, náboženská a světonázorová příslušnost zemřelého.⁴⁸³ Hrob díky svému návrhu však není pouze odrazem hodnot, které zemřelý zastával. Návrh náhrobku byl vytvořen pozůstalými, kteří přicházejí nárazově nebo se pravidelně na hřbitov vrací. Sekundární výzdoba v podobě různých předmětů kladených na hrob a jeho bezprostřední okolí jsou jedním z vnějších dokladů uchování vztahu k zemřelému. Systematická péče o hrob je příležitostí k posílení identity rodiny a jejího integračního procesu. Hrob se tímto stává na základní úrovni prostředkem komunikace v rámci široké rodiny a nájemců okolních hrobů na oddělení pro muslimy. Přes různá technická řešení jsou tato oddělení vizuálně stále součástí komunálních hřbitovů a díky tomu dochází k interakci s místními nemuslimskými nájemci.

Závěr

Téma minorit a majorit je důležité pro výzkum současné přítomnosti islámu v Evropě. Po roce 2001 se stal islám jedním z klíčových témat nejen v médiích. Také díky pozornosti k násilným projevům extrémistů ve veřejném prostoru se islám stal charakteristikou výrazu „oni“. V rámci hodnotícího srovnávání je to důležitý prvek pro definování pojmu „my“. Původně byl muslim imaginární a přítomný ve vzdáleném

⁴⁸² Skowron-Nalborczyk 2016, 72–73.

⁴⁸³ Benninghaus 2009, 38–51; Benninghaus 2005, 265–275, 288.

Orientu. Později byla tato homogeničnost rozbita díky hlubšímu povědomí o mimoevropských kulturách a nekřesťanských náboženstvích. V současnosti se nástroj imaginárního muslima vrací a nahrazuje skutečného muslima, který patří do určitého proudu, kulturní interpretace apod. Stává se maskou, za kterou jsou schovávány individuální rysy nastupujících generací narozených v Evropě i nově příchozích v rámci migrační krize. Za pomoci tradičních interpretací se Evropa vypořádává s přítomností odlišného ve svém středu.

Zájem o jednotlivé proudy islámu v Evropě je důležitý proto, abychom ve výzkumu nezůstali pouze na normativní rovině náboženství. Potom bychom se zajímali pouze o obecného muslima. Je potřeba věnovat pozornost žitým formám náboženství. Konkrétní kulturní interpretace islámu jsou ve svých projevech daleko pestřejší. Mnohdy nesplňují ideální kritéria normativní podoby. Příkladem nám mohou být návrhy náhrobků a používání sekundární výzdoby na hrobech. Ze strany médií a jednotlivých segmentů většinových společností však není zájem sledovat běžný život integrovaných muslimů. Pouze část integrovaných muslimů žijících v Evropě má zájem o intenzivnější náboženský život. Spíše berou celou věc kulturně nebo individuálně v rámci své nejbližší rodiny.⁴⁸⁴ Pak jejich aktivity s náboženským obsahem a formou zůstávají v soukromém prostoru. V tomto případě jsou jiným způsobem „neviditelní“, než jako to bylo v případě první generace muslimů přicházející do Evropy po druhé světové válce. Tito lidé však neodejdou zpět do původní vlasti po několika letech práce. Přijali model fungování sekularizovaného veřejného prostoru a zaměření náboženských projevů do privátní sféry.

Pro religionistiku je zajímavé, jak na prostředí s deklarovanou náboženskou svobodou reagují různé skupiny, které jsou na Blízkém východě v napětí především se sunnitskou majoritou. Další zajímavou výzkumnou oblastí jsou aktivity posilující identitu šíitských komunit. Ty jsou v řadě evropských zemí pouze menšinou ve spektru islámu. Příklady minorit lze zařadit do širěji pojatého výzkumu role institucionalizovaného náboženství v pluralistní společnosti. S touto rolí jde

---

⁴⁸⁴ Göle 2016, 22–23.

ruku v ruce problematika uchovávání a předávání žité kulturní identity. Otázkou tedy zůstává, co všechno je fungujícím nástrojem pro vnitřní diferenciaci. Jakými způsoby dochází k definici, udržení a prosazení specifík v konkurenčním prostředí uvnitř spektra islámu, vůči jiným náboženským komunitám a nakonec obecně ve společnosti. Do budoucna se otevírá prostor pro odborný výzkum toho, jakým způsobem dosavadní institucionalizace napomůže při integraci nově příchozích.

Obecně pro religionistiku je také zajímavá aplikace strategie přežití, která byla vypracovaná na základě výzkumu nových náboženských skupin, na institucionalizovanou muslimskou scénu v západní Evropě. Od sedmdesátých let 20. století až do jeho konce byla nová náboženská hnutí tradičním reprezentantem jinakosti v evropském prostředí. Byla zkoumána jako alternativa k tradičním formám náboženství, kam lze zařadit především institucionalizované křesťanství. S nástupem nového tisíciletí tento motiv ustoupil do pozadí. Roli „jiného“ znovu převzal vyznavač islámu. Jedná se o další motiv, který podporuje komparativní výzkum nových náboženských hnutí a institucionalizace muslimských komunit v Evropě. Jinými slovy řečeno: v čem a do jaké míry je pro různé segmenty evropských společností islám v současnosti tím, čím byla nová náboženská hnutí na konci minulého století?

Literatura

- Benninghaus, Rüdiger. 2005. „Friedhöfe als Quellen für Fragen des Kulturwandels: Grabkultur von Yeziden und Aleviten in Deutschland mit Seitenblick auf die Türkei.“ In *Migration und Ritualtransfer: Religiöse Praxis der Aleviten, Jesiden und Nusairier zwischen Vorderem Orient und Westeuropa*, vyd. Robert Langer, Raoul Motika, a Michael Ursinus, 247–288. Frankfurt: Peter Lang.
- Benninghaus, Rüdiger. 2009. „Einige Aspekte islamischer Gräber und Gräberfeld in Deutschland – Ein Fotobericht.“ In *Muslime in deutscher Erde. Sterben, Jenseitserwartung und Bestattung*, vyd. Reiner Sörries, 37–55. Kassel: Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmale.V., Zentralinstitut und Museum für Sepulkralkultur.
- Beyeler, Sarah. 2010. „Der Inkorporationsprozess der Ahmadiyya-Gemeinschaft in der Schweiz im Kontext Ihrer Bauprojekte und Öffentlichkeitsarbeit.“ In *Muslime in der Schweiz*, vyd. Brigit Allenbach, a Martin Sökefeld, 66–91. Zürich: Seismo-Verlag.
- Bhabha, Homi K. 2004. *The Location of Culture*. London/New York: Routledge.
- Černý, Karel. 2016. „Muslimové imaginární a muslimové skuteční – pohled sociologa.“ In *Stíny minaretů. Islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik*, vyd. Bronislav Ostřanský, a Ondřej Beránek, 60–72. Praha: Academia.
- Eimen, Alisa. 2015. „Mosque, Dome, Minaret: Ahmadiyya Architecture in Germany since 2000.“ *International Journal of Islamic Architecture* 4 (1): 109–136.
- Fürlinger, Ernst. 2015. „Moscheebau und Moscheebaukonflikte in Österreich.“ In *Moscheebaukonflikte in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, vyd. Reinhold Bernhardt, a Ernst Fürlinger, 59–68. Zürich: Theologische Verlag Zürich.
- Göle, Nilüfer. 2016. *Muzułmanie w Europie. Dzisiejsze kontrowersje wokół islamu*. Kraków: Karakter.

- Haag, Sonja, Müssig, Stephanie, a Ania Stichs. 2009. *Muslimisches Leben in Deutschland*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Heine, Susanne, Lohlker, Rüdiger, a Richard Potz. 2012. *Muslimen in Österreich. Geschichte, Lebenswelt, Religion. Grundlagen für den Dialog*. Innsbruck: Tyrolia Verlag.
- Klapetek, Martin. 2011. *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Klapetek, Martin. 2016. „Hroby na muslimských odděleních německých komunálních hřbitovů.“ *Nový Orient* 3, 2–10.
- Kolb, Jonas, a Birgit Mattausch-Yıldız. 2014. *Muslimische Alltagpraxis in Österreich. Ein Kompass zur Religiösen Diversität*. Wien: Institut pro islámská studia Vídeňské univerzity 2014.
- Lemmen, Thomas. 2012. „Muslimische Grabfelder in Deutschland.“ In *Die Sunna leben. Zur Dynamik islamischer Religionspraxis in Deutschland*, vyd. Paula Schrode, a Udo Simon, 89–93. Würzburg: Ergon Verlag.
- Öktem, Kerem. 2015. „Austria.“ In *Yearbook of Muslims in Europe. Vol. 7.*, vyd. Oliver Scharbrodt, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Jørgen S. Nielsen, a Egdūnas Račius, 41–61. Leiden: Brill.
- Renz, Andreas, a Stephan Leimgruber. 2005. *Christen und Muslime: Was sie verbindet – was sie unterscheidet*. München: Kösel Verlag.
- Rohe, Mathias. 2015. „Germany.“ In *Yearbook of Muslims in Europe. Vol. 7.*, vyd. Oliver Scharbrodt, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Jørgen S. Nielsen, a Egdūnas Račius, 272–288. Leiden: Brill.
- Rohe, Mathias. 2016. *Der Islam in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme*. München: C.H. Beck.
- Rosenow-Williams, Kerstin. 2012. *Organizing Muslims and Integrating Islam in Germany*. Leiden: Brill.
- Schneuwly Purdie, Mallory, and Andreas Tunger-Zanetti. 2015. „Switzerland.“ In *Yearbook of Muslims in Europe. Vol. 7.*, vyd. Oliver Scharbrodt, Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Jørgen S. Nielsen, a Egdūnas Račius, 562–578. Leiden: Brill.

- Skowron-Nalborczyk, Agatha. 2016. „A Century of the Official Legal Status of Islam in Austria: Between the Law on Islam of 1912 and the Law on Islam of 2015.“ In *Muslim Minority-States Relation: Violence, Integration, and Policy*, vyd. Robert Mason, 61–82. New York: Palgrave Macmillan.
- Sörries, Reiner. 2015. *Von Mekka bis Berlin. Archäologie und Kulturgeschichte des islamisches Friedhofs*. Wiesbaden: Reichert Verlag.
- Stark, Rodney. 1987. „How New Religions Succeed: A Theoretical Model.“ In *The Future of New Religious Movements*, vyd. David G. Bromley, a Phillip E. Hammond, 11–27. Macon: Mercer University Press.
- Stichs, Ania. 2016. *Wieviele Muslime leben in Deutschland?* Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Waardenburg, Jacques. 1986. *Religionen und Religion. Systematische Einführung in die Religionswissenschaft*. Berlin: Walter de Gruyter.

Summary

The monograph *Kulturní vývoj asijského a afrického kontinentu* [The Cultural Development of Asia and Africa] presents the results of 15 scientific projects which touch various aspects of the cultural development of Asia and Africa during a long period reaching from the Antiquity until the modern times. The papers published in this book are focused on exploring the different aspects of the development of cultural traditions in a vast area that includes several territories on the Asian continent as well as in the adjacent regions of Northeastern Africa. The results of the research published in this volume concern primarily the ancient Near East, but we also find there contributions pertaining to the development of the concepts of the modern Islam and its relations with the contemporary Western culture. To a lesser extent, issues related to other regions (Egypt, Central Asia, Southeastern Asia, Tibet, Oceania) are also represented.

The aim of this volume is to demonstrate a wide range and diversity of religious feelings that are an integral part of the cultural development of both ancient and contemporary civilizations in Asia and Africa. The main attention is thus paid to religious traditions that were substantial part of the cultures emerging in Asia and Africa during the long historical period. However, also questions concerning the material basis of spiritual values were object of some research projects.

Thus, the volume is divided into two parts. The first one, designated as „The Material Basis“, contains several contributions which aim

at exploring the material basis on which religious ideas and spiritual values are built. The second, more extensive part, called „The Forms of Religious Life“, demonstrates the various forms of religious beliefs that manifest themselves in all spheres of life; from the folk customs associated with marriage, through the reflection of religious ideas in the language to the worship of deities and spirits.

Members of the research team who contributed to this volume represent several leading scientific institutions in the Czech Republic as well as in Slovakia. Among scholars who participated in the research projects, we find historians, archaeologists, linguists, and other specialists.

The individual contributions that summarize the results of partial research projects were presented at the XVIIth colloquium *Orientalia Antiqua Nova* that was organized by the Department of Middle East Studies at the Faculty of Philosophy and Arts of the University of West Bohemia in Pilsen in April 2017. We believe that this publication will be a useful source of information and inspiration for the wider scientific public and will stimulate further cooperation in the research of religious traditions of Asian and African civilizations.

Lukáš Pecha
editor